

ЛАНДШАФТОМЕТРИЧНА ОЦІНКА ГЕОКОМПЛЕКСІВ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ)

У статті представлено ландшафтну карту Костопільського фізико-географічного району (Волинське Полісся). Здійснено ландшафтометричну оцінку геокомплексів рангу місцевостей та урочищ. Запропоновану картографічну модель слід розглядати як основу для розробки ландшафтного планування та збалансованого природокористування локальних територій Волинського Полісся.

Ключові слова: ландшафтна карта, ландшафтометрична оцінка, природний територіальний комплекс, урочище, Волинське Полісся.

Постановка проблеми. Розробка стратегії сталого розвитку України вимагає належного галузевого й тематичного картографічного забезпечення окремих регіонів для розробки схем ландшафтного планування. Актуальність цієї проблеми зростає із реалізацією програми адміністративно-територіальної реформи в Україні [7], де новостворені муніципальні одиниці «громади» зобов'язані представити схеми розвитку локальних територій на засадах збалансованого природокористування. Саме тут постає гостра потреба у розробці великомасштабних ландшафтних карт багатопільового використання.

Ландшафтні карти потрібні для аграрного, гірничо-промислового, лісгосподарського, водогосподарського, рекреаційного, еколого-природоохоронного тощо природокористування. Кожен із регіонів України має свою специфіку традиційного природокористування й прикладні аспекти використання ландшафтних карт тут матимуть більш вузькоспеціалізований зміст.

Багаторічні ландшафтознавчі та лімнологічні дослідження Волинського Полісся, що ведуться нами, мають на меті створення картографічних моделей індивідуальних ландшафтів для цілей регіонального природокористування. Формування ландшафтів фізико-географічної області Волинського Полісся відбувалося в межах тектонічних структур Волино-Подільської моноклінали, західного схилу Українського щита й частково Прип'ятського прогину. В період материкових зледенінь низинні місця території представляли перигляціальну зону накопичення талих льодовикових вод у вигляді значних за площею озерних басейнів і потоків, що відклали масу піщаного матеріалу. Під впливом талих льодовикових вод у знижених ділянках формувалися болотно-озерні природно-територіальні комплекси (ПТК). Увесь подальший розвиток ландшафтів відбувався під впливом надлишкового зволоження території. На припіднятих піщаних просторах, до вкриття їх рослинністю, сформувався грядово-горбистий рельєф. Особливість ландшафтів Волинського Полісся – недостатня

дренованість території, що сприяє широкому розповсюдженню боліт, перш за все низинних [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ландшафти Волинського Полісся у різний час досліджували П.А. Тутковський (1910), Н.Д. Орел (1955, 1957), О.М. Маринич (1962, 1963), П.В. Климович (1963), К.І. Геренчук (1964; 1968), С.І. Кукурудза (1979), І.Б. Койнова (1999), О.В. Ільїна та ін. (2009) та інші. Сучасна практика конструктивно-ландшафтознавчих пошуків, що ґрунтується на використанні комп'ютерних ГІС-технологій, дозволяє представляти не лише статичні моделі картографічних творів, але й подавати їх метричні характеристики. З'явився новий напрям досліджень ПТК «математична морфологія ландшафтів» [3] й відповідно ландшафтометричний метод пізнання геокомплексів [10]. Дослідження із метризації ПТК започатковані ще у 60-70-х роках ХХ ст. у працях К.І. Геренчука та ін. (1969), Л.І. Івашутиної та ін. (1969), В.А. Ніколаєва (1979), Е.М. Раковської та ін. (1979). Серед сучасних досліджень з метричної оцінки геосистем слід виокремити роботи В.Н. Андерсона [1], М.Д. Гродзинського [5], М.Й. Рутинського [18], А.О. Домаранського [6], С.І.Кукурудзи [11] та інші.

Мета даної статті – розкрити особливості ландшафтно-структури модельного фізико-географічного району Волинського Полісся (на прикладі Костопільського природного району) та здійснити метричну оцінку його геокомплексів. Результати дослідження ґрунтуються на польових експедиційних та напівстаціонарних ландшафтних пошуках у межах ключових ділянок Костопільського ландшафту (рис. 1), що проводилися нами у різні роки [2; 8; 12-13]. Безпосередньою методикою дослідження слугували роботи з ландшафтознавства [16], польових фізико-географічних досліджень [4] та методи ландшафтометричної оцінки геокомплексів [17].

Виклад основного матеріалу дослідження. Костопільський ландшафт розташований на півдні східної частини Волинського Полісся (рис. 1). Площа ландшафту 2370,858 км², або

20,91% території східної частини Волинського Полісся, що у межах Рівненської області (рис. 2). На півночі Костопільський ландшафт

межує із Сарненсько-Степанським і відокремлений від нього субширотним тектонічним розломом.

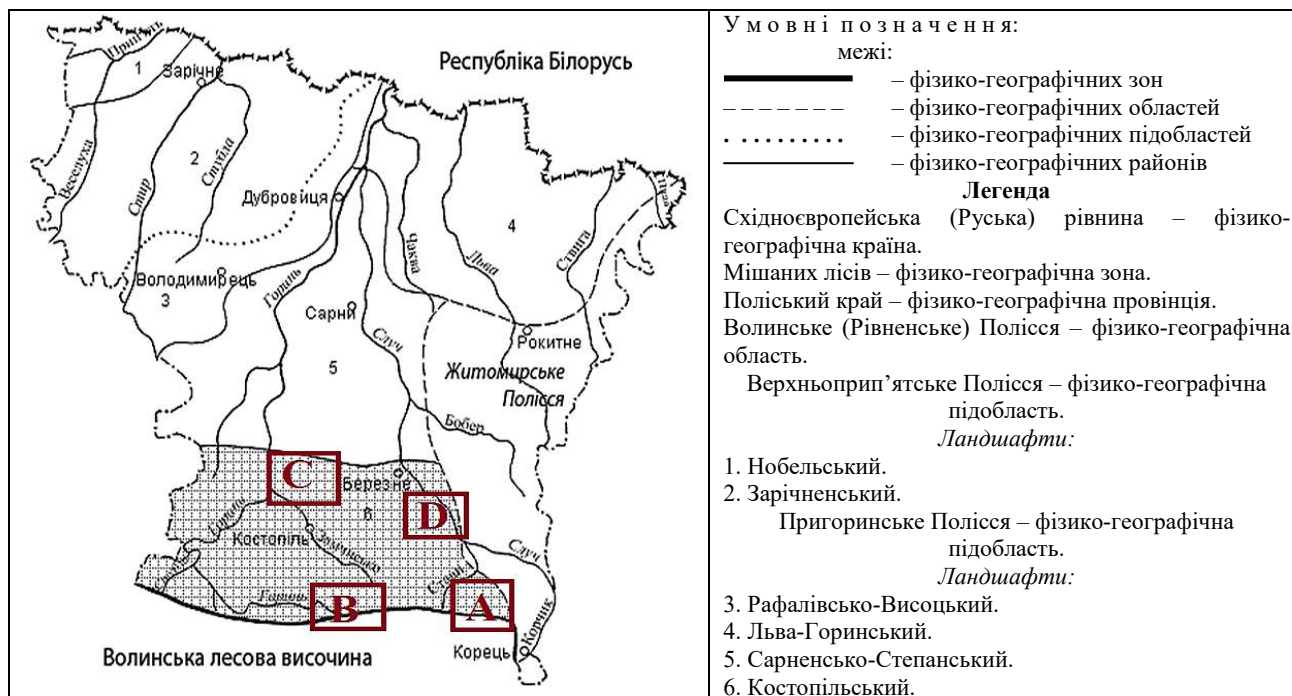

Рис. 1. Місце Костопільського природного району на схемі фізико-географічного районування східної частини Волинського Полісся [15].

Ключові ділянки напівстаціонарних ландшафтних досліджень: **A** – «Стави-Корчицьке межиріччя» [2], **B** – «Оржів» [8], **C** – «Озеро Мар'янівське» [12], **D** – «Схил долини р. Случ» [13].

Східні рубежі ландшафту обмежені Українським кристалічним масивом, а на заході він має продовження у Волинській області й розділений адміністративним кордоном. Чіткою межею на півдні є підняття Волинської лесової височини, що візуально проявляється різким уступом в напрямку на північ. Тут проходять границі між природними зонами мішаних та широколистяних лісів, між Поліським та Західно-Українським фізико-географічними краями, між областю Волинського Полісся та Волинською височинною областю. Костопільський ландшафт лежить в основі однойменної денудаційної рівнини [9], для якої характерне значне підняття палеозойських порід, що забезпечує високе положення крейдяних відкладів з малопотужним покривом флювіогляціальних, озерних і алювіальних суглинків. Ці та інші чинники сприяють поширенню у ландшафті денудаційних (на крейді) і карстових форм рельєфу, особливо на межиріччі Горинь-Замчисько, де туронські відклади нерідко виходять на поверхню. Крім того, в цьому ландшафті у деяких місцях (села Берестовець, Базальтове, Злазне) виходять на денну поверхню протерозойського віку базальти. В межах Костопільського ландшафту нами виділено п'ять ПТК рангу

місцевості (рис. 2).

Найбільшу площу – 1620,170 км², що становить 68,34% території ландшафту (табл. 1.), займають місцевості піднятих хвилясто-горбистих межиріч на водно-льодовикових пісках підстелених крейдяними породами і перекритих флювіогляціальними відкладами. Згадана місцевість відзначається найбільш строкатою ландшафтною структурою. Тут виокремлено 168 урочищ, що складає 47,46% від загальної кількості ПТК ландшафту (табл.1.).

Середня площа видів урочищ становить понад 9,0 км². В згаданій місцевості виділено вісім урочищ, у тому числі три аквальних. Понад 88% (1428,1 км²) займають урочища плакорних слабо хвилястих ділянок, середня площа цих ПТК 95,2 км². За частотою зустрічності налічується 81 контур (48,21%); урочища слабо піднятих опуклих поверхонь денудаційної рівнини є доміантними. В межах місцевості налічується 28 мілких озер загальною площею 0,27 км².

Другий висотний рівень посідають місцевості понижених плакорних межиріч на флювіогляціальних відкладах перекритих озерно-болотними нашаруваннями, їх площа становить 425,243 км², або 17,94% території ландшафту (табл. 1.).

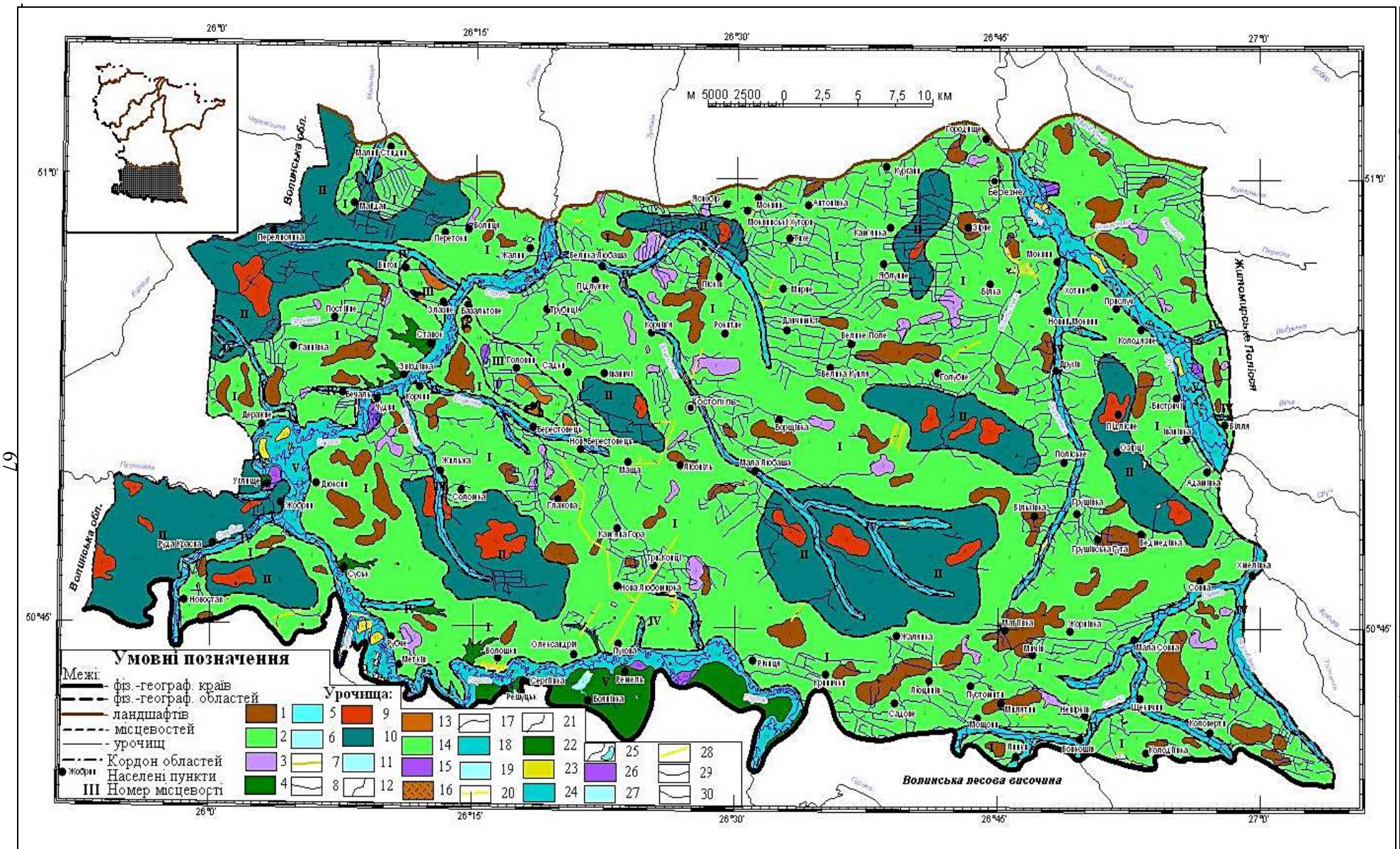

Рис. 2. Геокомплекси Костопільського ландшафту (зменшено з карти масштабу 1:100 000)

Легенда до рис. 2

I. Місцевості піднятих хвилясто-горбистих межиріч на водно-льодовикових пісках підстелених крейдовими породами і перекритих флювіогляціальними відкладами.

Урочища: 1. Слабо підняті опуклі поверхні денудаційної рівнини, вкриті чагарничково-зеленомоховими сосновими та дубово-сосновими лісами на дерново-приховано- та слаболізолистих ґрунтах. 2. Плакорні слабо хвилясті ділянки межиріч, вкриті похідними дубово-сосновими та березово-сосновими лісами на дерново-слаболізолистих глеюватих ґрунтах, частково розорані та забудовані. 3. Низинні болота, вкриті осоково-злаково-зеленомохово-вільховими рідколіссями на лучно-болотних ґрунтах та торфовищах неглибоких, частково меліоровані. 4. Яри та балки з обривистими (>40°) схилами, вкриті ожиново-вільховими та глодоловициновими чагарниками на дернових глеюватих розмитих і слабо змитих ґрунтах. 5. Невеликі озерні улоговини, вкриті осоково-очеретяно-лататтєвими та харово-рдесниковими угрупованнями на мулистопіщаних та сапропелевих відкладах. 6. Штучні водойми з регульованим та нерегульованим водним режимом на місці тимчасових водотоків і гірничих виробіток. 7. Штучні дамби, насипи та дороги. 8. Меліоративні канали і русла струмків.

II. Місцевості понижених плакорних межиріч на флювіогляціальних відкладах перекритих озерно-болотними відкладами.

Урочища: 9. Слабо підняті плакорні ділянки, вкриті чагарничково-різнотравно-зеленомоховими та ситниково-різнотравно-злаковими угрупованнями на лучних глейових та лучно-болотних ґрунтах. 10. Обширні понижені мочажинні ділянки межиріч, вкриті ситниково-осоково-зеленомоховими та пухівково-сфагновими вільхово-березовими та вільхово-сосновими рідколіссями на лучно-болотних та торфових ґрунтах різної потужності, меліоровані. 11. Штучні водойми з нерегульованим водним режимом на місці торфорозробок. 12. Меліоративні канали.

III. Слабо хвиляста плакорна рівнина з близьким заляганням палеозойських базальтів і туфів.

Урочища: 13. Слабо хвилясті підняті поверхні з пологими (3-5°) схилами та виходами на денну поверхню базальтів, вкриті чагарничково-різнотравно-зеленомоховими березово-сосновими лісами на дерново-слаболізолистих глеюватих та глейових щебенюватих ґрунтах. 14. Вирівняні та слабо хвилясті ділянки денудаційної рівнини, переважно розорані під забудовою на місці березово-соснових та дубово-соснових лісів на дерново-слаболізолистих глеюватих ґрунтах. 15. Локальні замкнуті заболочені пониження, вкриті пухівково-сфагновими та осоково-різнотравно-зеленомоховими угрупованнями на торфовищах неглибоких і середньоглибоких. 16. Базальтові кар'єри, в окремих місцях із стовпчастою структурою у відпрацьованих місцях затоплені водою. 17. Меліоративні канали.

IV. Заболочені місцевості долин малих річок та дрібних водотоків на алювіальних відкладах.

Урочища: 18. Заболочені долини водотоків, вкриті осоково-злаково-різнотравними та різнотравно-зеленомоховими угрупованнями на лучно-болотних ґрунтах та торфовищах неглибоких. 19. Штучні водойми з регульованим водним режимом. 20. Водно-регулюючі дамби зі шлюзами та насипи. 21. Русла малих річок та водотоків.

V. Місцевості днищ долин основних рік.

Урочища: 22. Слабо хвилясті ділянки першої надзапальної тераси, вкриті ліщиново-грабовими та березово-грабовими чагарничково-зеленомоховими лісами на лучних глеюватих та глейових ґрунтах, частково розорані та під забудовою. 23. Невисокі піщані вали зі слабо спадистими (6-10°) схилами, зрідка вкриті березово-сосновими лишайниково-різнотравними лісами дерново-слаболізолистих слаборозвинутих глейових ґрунтах. 24. Вирівняні ділянки центральної заплави, вкриті осоково-злаково-різнотравними луками та осоково-зеленомоховими березово-вільховими розрідженими лісами на лучних глейових та лучно-болотних ґрунтах. 25. Староріччя та старичні озера, вкриті розрідженими осоково-рогозово-різнотравними вільховими та вербовими угрупованнями на мулистих відкладах у мілководді. 26. Притерасні заболочені купинчасті пониження, вкриті різнотравно-осоково-зеленомоховими і рогозово-пухівково-сфагновими угрупованнями на лучно-болотних ґрунтах та торфовищах неглибоких і глибоких. 27. Штучні водойми з регульованим водним режимом. 28. Протипаводкові дамби та насипи. 29. Русла рр. Горинь та Случ з плесами, островами та перекатами, що постійно мігрують. 30. Меліоративні канали.

В межах цієї місцевості виокремлено чотири урочища. Домінантними ПТК є обширні понижені заболочені купинчасті ділянки межиріч, площа яких складає понад 90%, а середня площа виду 32,02 км². Найбільше контурів (понад 52%), мають урочища слабо піднятих плакорних ділянок місцевості. Площа водойм, а це ставки та меліоративні канали, складає близько 0,5%.

Третій висотний рівень ландшафту складає місцевість слабо хвилястої плакорної

рівнини з близьким заляганням палеозойських базальтів і туфів, площа якої 31,428 км², що становить 1,33% ландшафту. В цій місцевості виокремлено п'ять видів урочищ. Понад 80% займають урочища вирівняних та слабо хвилястих ділянок денудаційної рівнини, площа яких становить 25,67 км². Понад 4,0% площі місцевості припадає на урочища базальтових кар'єрів, які в окремих місцях затоплені водою. Менше 1,0% площі зайнято меліоративними каналами.

Оціночні показники геокомплексів Костопільського ландшафту

ид урочищ (індекс)	Площа виду ПТК і ПАК, км ²	% площі виду від площі місцевості	Кількість контурів виду	% від загальної кількості контурів у місцевості	Середня площа виду урочищ, км ²	*Індекс подібності	*Коефіцієнт складності	*Коефіцієнт ландшафтно-ї роздрібності
I. Місцевості піднятих хвилясто-горбистих межиріч на водно-льодовикових пісках підстелених крейдовими породами і перекритих флювіогляціальними відкладами								
1	138,5311	8,55	81	48,21	1,7103	0,585	47,36	0,988
2	1428,1	88,15	15	8,93	95,2066	0,011	0,16	0,933
3	30,2591	1,87	35	20,83	0,8645	1,157	40,48	0,971
4	8,3859	0,52	8	4,76	1,0482	0,954	7,63	0,875
5	0,2712	0,02	28	16,67	0,0097	103,245	2890,86	0,964
6	2,6242	0,16	1	0,60	2,6242	0,381	0,38	0,000
7	0,6306	0,04	--**	–	–	–	–	–
8	11,368	0,70	–	–	–	–	–	–
Усього	1620,17	100,00	168	100,00	–	–	–	–
II. Місцевості понижених плакорних межиріч на флювіогляціальних відкладах перекритих озерно-болотними відкладами								
9	39,025	9,18	20	52,63	1,9513	0,512	10,25	0,950
10	384,257	90,36	12	31,58	32,0214	0,031	0,37	0,917
11	0,2306	0,05	6	15,79	0,0384	26,019	156,11	0,833
12	1,7304	0,41	–	–	–	–	–	–
Усього	425,243	100,00	38	100,00	–	–	–	–
III. Слабо хвиляста плакорна рівнина з близьким заляганням палеозойських базальтів і туфів								
13	3,4024	10,83	3	30,00	1,1341	0,882	2,65	0,667
14	25,669	81,68	2	20,00	12,8345	0,078	0,16	0,500
15	0,7172	2,28	2	20,00	0,3586	2,789	5,58	0,500
16	1,3519	4,30	3	30,00	0,4506	2,219	6,66	0,667
17	0,287	0,91	–	–	–	–	–	–
Усього	31,4275	100,00	10	100,00	–	–	–	–
IV. Заболочені місцевості долин малих річок та дрібних водотоків на алювіальних відкладах								
18	113,7441	97,16	16	47,06	7,1090	0,141	2,25	0,938
19	1,0482	0,90	18	52,94	0,0582	17,172	309,10	0,944
20	0,0557	0,05	–	–	–	–	–	–
21	2,2264	1,90	–	–	–	–	–	–
Усього	117,0744	100,00	34	100,00	–	–	–	–
V. Місцевості днищ долин основних річок								
22	34,4996	19,50	4	3,85	8,6249	0,116	0,46	0,750
23	3,4576	1,95	7	6,73	0,4939	2,025	14,17	0,857
24	122,42	69,19	2	1,92	61,2100	0,016	0,03	0,500
25	2,3839	1,35	77	74,04	0,0310	32,300	2487,10	0,987
26	5,6004	3,17	7	6,73	0,8001	1,250	8,75	0,857
27	1,5212	0,86	7	6,73	0,2173	4,602	32,21	0,857
28	0,0739	0,04	–	–	–	–	–	–
29	6,369	3,60	–	–	–	–	–	–
30	0,6175	0,35	–	–	–	–	–	–
Усього	176,9431	100,00	104	100,00	–	–	–	–
Усього	2370,858	100	354	–	–	–	–	–

*Розрахунки здійснювалися за методикою [17].

--**Для лінійних ПТК (штучні дамби, насипи, меліоративні канали, русла річок тощо) розрахунки кількості контурів, ландшафтних індексів і коефіцієнтів не проводилося.

Близько 5,0% Костопільського ландшафту складають заболочені місцевості долин малих річок та дрібних струмків на алювіальних відкладах, площа яких становить 117,074 км² (табл.1.). Тут виокремлено чотири урочища, з них два аквально-болотні. Майже уся площа місцевості, а це 97,16% території, займають урочища заболочених долин струмків.

Найнижчий гіпсометричний рівень складають місцевості долин основних рік, зокрема Горині та Случі, площа яких 176,94 км², що становить 7,46% території ландшафту. В цій місцевості виділено дев'ять урочищ. Найбільшу площу посідають урочища центральної заплави, на їх частку припадає 69% території місцевості. Вони відповідно і є домінуючими ПТК цієї місцевості. За частотою зустрічності найбільше виділів мають аквально-болотні урочища староріччів та старичних озер, яких налічується тут 77 одиниць із загальною площею 2,38 км² (табл.1.). Ландшафтні індекси подрібненості, коефіцієнти складності та роздрібненості наведені у таблиці, вони важливі у

порівнянні з показниками п'ятьох місцевостей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. Ландшафтну карту Костопільського фізико-географічного району ми розглядаємо як основу для розробки схеми ландшафтного планування територіально-господарських систем локальних територій, зокрема новостворених адміністративних одиниць «громад». 2. Дана ландшафтно-картографічна модель із метричними характеристиками локальних геокомплексів важлива для розробки превентивних заходів щодо екологічних ризиків паводкових процесів у долинах річок Горинь та Случ. 3. Ландшафтні карти такого типу сьогодні мають практичне застосування для розробки локальних моделей збалансованого природокористування та формування екологічної мережі. 4. Подальші дослідження мають бути спрямовані на великомасштабне регіональне картографування ПТК Волинського Полісся, як прикордонної фізико-географічної області, й створення ландшафтного кадастру.

Література:

1. *Андерсон В. Н.* Автоматический анализ географических текстур (на примере ландшафтных карт) / *В.Н. Андерсон* // География и природные ресурсы. – 1986. – № 4. – С. 121–129.
2. *Артишук В.* Ландшафтна карта ключової ділянки “Стави-Корчицьке межиріччя” й деякі питання динаміки природних територіальних комплексів / *В. Артишук, В. Мартинюк* // Регіональне географічне краєзнавство : теорія і практика. Мат-ли Другого Всеукр. семінару (Тернопіль, 11-12 грудня 2002 р.). – Тернопіль, 2002. – Ч. 2. – С. 65–74.
3. *Викторов А. С.* Основные проблемы математической морфологии ландшафта / *А.С. Викторов*. – М. : Наука, 2006. – 252 с.
4. *Геренчук К. І.* Польові географічні дослідження / *К.І. Геренчук, Е.М. Раковська, О.Г. Топчієв*. – К. : Вища школа, 1975. – 248 с.
5. *Гродзинський М. Д.* Стійкість геосистем до антропогенних навантажень / *М.Д. Гродзинський*. – К. : Лікей, 1995. – 233 с.
6. *Домаранський А. О.* Ландшафтне різноманіття: сутність, значення, метризація, збереження / *А.О. Домаранський*. – Кіровоград : ТОВ «МІКС- ЛТД», 2006. – 146 с.
7. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII> (Дата звернення: 14.11.2016)
8. *Льїн Л. В.* Ландшафтна структура ключової ділянки “Оржів” (Волинська височина – Волинське Полісся) / *Л.В. Льїн, В.О. Мартинюк* // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. Збірник наукових праць. – Луцьк, 2011. – № 8. – С. 25–31.
9. *Коротун І. М.* Костопільська рівнина / *І.М. Коротун* // Географічна енциклопедія України. – К., 1990. – Т. 2. – С. 204–205.
10. *Кукурудза С. І.* Метризація ландшафтних систем: сутність і проблеми / *С.І. Кукурудза* // Укр. географ. журн. – 1999. – № 2. – С. 6–10.
11. *Кукурудза С. І.* Метризація ландшафтного різноманіття : монографія / *С.І. Кукурудза*. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 218 с.
12. *Лико Д. В.* Регіональні особливості конструктивно-ландшафтознавчих досліджень Волинського Полісся / *Д.В. Лико, В.О. Мартинюк* // Ландшафтознавство: стан, проблеми, перспективи: Мат-ли міжнар. наук. конф. присвяченої 70-річчю заснування кафедри фізичної географії, 60-річчю діяльності Львівської школи ландшафтознавства, 110-річчю з дня народження проф. К. І. Геренчука і 80-річчю з дня народження проф. Г.П. Міллера (24-27 вересня 2014 р.). – Львів, 2014. – С. 154–157.
13. *Лико Д. В.* Геоекологічна оцінка міграції речовин у межах водозборів методом ґрунтових мікрокатен (на прикладі басейну річки Случ) / *Д.В. Лико, В.О. Мартинюк, С.М. Лико* [та ін.] // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Екологія. – 2015. – Вип. 13. – С. 26–38.
14. *Маринич О. М.* Фізична географія України: Підручник / *О.М. Маринич, П.Г. Шищенко*. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 479 с.
15. *Мартинюк В. О.* Уточнена схема фізико-географічного районування Волинського Полісся в межах Рівненської області / *В.О. Мартинюк* // Географія та екологія: наука і освіта. Мат-ли III Всеукр. наук.-практ. конф., 15-16 квітня 2010 р. – Умань: Видавець “Сочинський”, 2010. – С. 162-165.
16. *Міллер Г. П.* Ландшафтознавство : теорія і практика : Навч. посібник / *Г.П. Міллер, В.М. Петлін, А.В. Мельник*. – Львів, 2002. – 172 с.
17. *Николаев В. А.* Проблемы регионального ландшафтоведения / *В.А. Николаев*. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 160 с.
18. *Рутинський М. Й.* Метризація екологічних станів ландшафтних систем / *М.Й. Рутинський*; за ред. проф. *С.І. Кукурудзи*. – Львів : Фенікс, 2002. – 244с.

References:

1. *Anderson V. N.* Avtomaticheskij analiz geograficheskikh tekstur (na primere landshaftnykh kart) / *V.N. Anderson* // Geografija i prirodnye resursy. – 1986. – № 4. – S.121–129.
2. *Artyshuk V.* Landshaftna karta klyuchovoyi dilyanky «Stavy-Korchyts'ke mezhyrichchya» y deyaki pytannya dynamiky pryrodnykh terytorial'nykh kompleksiv / *V. Artyshuk, V. Martynyuk* // Rehional'ne heohrafichne krayeznavstvo : teoriya i praktyka. Mat-ly Druhoho Vseukr. seminaru (Ternopil', 11-12 hrudnya 2002 r.). – Ternopil', 2002. – Ch. 2. – S. 65–74.
3. *Viktorov A. S.* Osnovnye problemy matematicheskoy morfologii landshafta / *A.S. Viktorov*. – M. : Nauka, 2006. – 252 s.
4. *Herenchuk K. I.* Pol'ovi heohrafichni doslidzhennya / *K.I. Herenchuk, E.M. Rakov's'ka, O.H. Topchiyev*. – K. : Vyscha shkola, 1975. – 248 s.
5. *Hrodzyna's'kyi M. D.* Stiykist' heosystem do antropohennykh navantazhen' / *M.D. Hrodzyna's'kyi*. – K. : Likey, 1995. – 233 s.
6. *Domarans'kyi A. O.* Landshaftne riznomanitya: sutnist', znachennya, metryzatsiya, zberezheniya / *A.O. Domarans'kyi*. – Kirovohrad : TOV «IMEKS- LTD», 2006. – 146 s.
7. Zakon Ukrayiny vid 5 lyutoho 2015 roku № 157-VIII «Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad» // Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII> (Data zvernennya: 14.11.2016)
8. *Il'yin L. V.* Landshaftna struktura klyuchovoyi dilyanky “Orzhiv” (Volyn's'ka vysochyna – Volyn's'ke Polissya) / *L.V. Il'yin, V.O. Martynyuk* // Pryroda Zakhidnoho Polissya ta prylehlykh terytoriy. Zbirnyk naukovykh prats'. – Luts'k, 2011. – № 8. – S. 25–31.
9. *Korotun I. M.* Kostopil's'ka rivnyna / *I.M. Korotun* // Heohrafichna entsyklopediya Ukrayiny. – K., 1990. – T. 2. – S. 204–205.
10. *Kukurudza S. I.* Metryzatsiya landshaftnykh system: sutnist' i problemy / *S.I. Kukurudza* // Ukr. heohraf. zhurn. – 1999. – № 2. – S. 6–10.
11. *Kukurudza S. I.* Metryzatsiya landshaftnoho riznomanitya : monohrafiya / *S.I. Kukurudza*. – L'viv : Vydav. tsentr LNU im. Ivana Franka, 2013. – 218 s.
12. *Lyko D. V.* Rehional'ni osoblyvosti konstruktyvno-landshaftoznavchykh doslidzen' Volyn's'koho Polissya / *D.V. Lyko, V.O. Martynyuk* // Landshaftoznavstvo: stan, problemy, perspektyvy: Mat-ly mizhnar. nauk. konf. prysvyachenoyi 70-richchyu zasnuvannya kafedry fizychnoyi heohrafiyi, 60-richchyu diyal'nosti L'viv's'koyi shkoly landshaftoznavstva, 110-richchyu z dnya narodzhennya prof. K. I. Herenchuka i 80-richchyu z dnya narodzhennya prof. H.P. Millera (24-27 veresnya 2014 r.). – L'viv, 2014. – S. 154–157.
13. *Lyko D. V.* Heoekolohichna otsinka mihratsiyi rechovyn u mezhakh vodozboriv metodom gruntovykh mikrokatn (na prykladi baseynu richky Sluch) / *D.V. Lyko, V.O. Martynyuk, S.M. Lyko* [ta in.] // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser.: Ekolohiya. – 2015. – Vyp. 13. – S. 26–38.
14. *Marynych O. M.* Fizychna heohrafiya Ukrayiny: Pidruchnyk / *O.M. Marynych, P.H. Shyshchenko*. – K. : T-vo «Znannya», KOO, 2003. – 479 s.
15. *Martynyuk V. O.* Utocnena skhema fizyko-heohrafichnoho rayonuvannya Volyn's'koho Polissya v mezhakh Rivnens'koyi oblasti / *V.O. Martynyuk* // Heohrafiya ta ekolohiya: nauka i osvita. Mat-ly III Vseukr. nauk.-prakt. konf., 15-16 kvitnya 2010 r. – Uman': Vydavets' “Sochins'kyi”, 2010. – S. 162–165.
16. *Miller H. P.* Landshaftoznavstvo : teoriya i praktyka : Navch. posibnyk / *H.P. Miller, V.M. Petlin, A.V. Mel'nyk*. – L'viv, 2002. – 172 s.
17. *Nikolaev V. A.* Problemy regional'nogo landshaftovedeniya / *V.A. Nikolaev*. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1979. – 160 s.
18. *Rutyn's'kyi M. Y.* Metryzatsiya ekolohichnykh staniv landshaftnykh system / *M.Y. Rutyn's'kyi*; za red. prof. *S.I. Kukurudzy*. – L'viv : Feniks, 2002. – 244 s.

Аннотация:

Мартынюк В.А. ЛАНДШАФТОМЕТРИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ГЕОКОМПЛЕКСОВ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО РАЙОНА (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОГО ПОЛЕСЬЯ).

Обосновываются вопросы ландшафтного картографирования для разработки стратегии устойчивого развития Украины и сбалансированного природопользования локальных территорий, в частности новообразованных муниципальных единиц «громад». Акцентируется внимание на прикладных аспектах использования ландшафтных карт в аграрном, горнопромышленном, лесохозяйственном, водохозяйственном, рекреационном, эколого-природоохранном видах природопользования. Сделан исторический экскурс ландшафтных исследований Волынского Полесья и проанализированы подходы и методы ландшафтометрической оценки геосистем с конца 60-х годов XX столетия и до первой декады XXI века. Изложены особенности формирования и развития современных ландшафтов Волынского Полесья.

По результатам полевых исследований ключевых участков («Ставы-Корчицкое междуречье», «Оржев», «Озеро Марьяновское», «Склон долины р. Случ») представлена ландшафтная карта масштаба 1:100000 Костопольского физико-географического района (Волыньское Полесье), как модельной территории исследования. Выделено пять ландшафтных местностей и 30 видов природных комплексов ранга урочищ. Осуществлена ландшафтометрическая оценка геокомплексов, в частности рассчитаны площади природных комплексов и их процентное соотношение, количество контуров, индекс дробности ландшафтных контуров, ландшафтные коэффициенты сложности и раздробленности.

Картографическую модель Костопольского физико-географического района предложено рассматривать как основу для разработки ландшафтного планирования и сбалансированного природопользования локальных территорий Волынского Полесья. Гидрографическая составляющая ландшафта может служить в качестве превентивной модели паводковых рисков этого природного района. Дальнейшие исследования должны быть направлены на крупномасштабное картографирование природных территориальных комплексов Волынского Полесья и разработку ландшафтного кадастра региона

Ключевые слова: ландшафтная карта, ландшафтометрическая оценка, природный территориальный комплекс, урочище, Волыньское Полесье.

Abstract:

Martyniuk V.O. THE LANDSCAPE METRIC EVALUATION OF GEOCOMPLEXES OF PHYSICAL AND GEOGRAPHICAL AREA (ON THE EXAMPLE OF VOLYN POLISSIA).

The issues of landscape mapping to develop strategies for sustainable development of Ukraine and balanced nature use of local areas, including the newly established municipal units "communities" are substantiated in the article. The attention is focused on applied aspects of using landscape maps in the agricultural, mining, forestry, water economical, recreational, ecological and environmental kinds of nature use.

Historical overview of landscape studies in Volyn Polissia is made; approaches and methods of landscape metric evaluation of the geosystems since the end of 60-ies of XX century to the first decade of the twenty-first century are analyzed. Features of formation and development of modern landscapes in Volyn Polissia are expounded.

The landscape map of scale 1: 100000 of Kostopil physical and geographic region (Volyn Polissia) as a model of research territory is presented according to the results of field studies of key areas («Stavy-Korchytske watershed», «Orzhiv», «Lake Marianivske», «Slope of the river valley Sluch»).

Five landscaped areas and 30 kinds of natural complexes of rank stows (landtype association) are allocated. The landscape metric assessment of geocomplexes is implemented, in particular the area of natural systems is calculated and their correlation in percentage, the number of contours, index of fragmentation of landscape contours and landscape factors of complexity and fragmentation.

Cartographic model of Kostopil physical and geographical area is proposed to consider as a basis for the development of landscape planning and balanced nature use of local areas of Volyn Polissia.

The hydrographic component of the landscape can serve as a preventative model of flood risks of this natural area. Further researches should be focused on large-scale mapping of natural territorial complexes in Volyn Polissia and development of the landscape cadastre of the region.

Key words: landscape map, landscape metric rating, natural territorial complex, urotshistshe, Volyn Polissia.

Рецензент: проф. Петлін В.М.

Надійшла 10.11.2016р.

УДК 911.2:502.5(477.82)

Олена МІЩЕНКО

ЛАНДШАФТИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Волинська область розташована в межах двох ландшафтних зон: мішаних лісів і широколистяних лісів. Основними фізико-географічними особливостями ландшафтів області Волинського Полісся є наявність крейдових порід, рівнинність, значний розвиток льодовикових форм рельєфу, карсту, високе залягання ґрунтових вод, розвинута річкова мережа, заозереність, перезволоженість і заболоченість, широкий розвиток долинних ландшафтів.

Ландшафти Волинської височинної області характеризуються як рівнинні та горбисті природно-територіальні комплекси, які виникли серед широколистяних і хвойно-широколистяних лісів де, крейдові відклади, перекриті суцільним плащем лесових утворень на яких сформувались ґрунти чорноземного типу під трав'яною рослинністю та сірі опідзолені під широколистяними, дубово-грабовими лісами.

Ключові слова: природний ландшафт, фізико-географічне районування Волинської області, господарське використання ландшафтів, область Волинського Полісся, Волинська височинна область.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ландшафт, а також більші і менші за нього одиниці ландшафтного поділу є об'єктом дослідження науки ландшафтознавство. Він характеризується як територіально визначена природна система, що складається із взаємопов'язаних, взаємодіючих та взаємообумовлених компонентів, які розвиваються як єдине ціле під впливом природних фізико-географічних процесів. Розрізняють природний і антропогенний ландшафти. Останній на відміну від природного характеризується наявністю результатів діяльності людини та різним ступенем змінності природних компонентів.

Волинська область характеризується неоднорідністю фізико-географічних умов, які змінюються з півночі на південь, що зумовило формування різноманітних ландшафтних систем й різні ступені просторового їх освоєння.

Вивчення і аналіз природних ландшафтів Волинської області, пізнання закономірностей формування і поширення, а також пошук шляхів їх раціонального й збалансованого використання зумовили вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ландшафтів Волинської області присвячені наукові роботи багатьох науковців. Одними з найперших стали праці П. Тутковського [13], П. Климовича [5; 6], В. Гаврилюка [2], К. Геренчука [3]. Пізніше за редакцією К. Геренчука опублікована колективна монографія «Природа Волинської області», в якій виділено й описано 10 ландшафтних районів й 10 ландшафтних місцевостей [16], С. Кукурудзою виконане ландшафтне дослідження на рівні ландшафтних місцевостей Волинської області й розроблена методика